

PROJEV PREZIDENTA REPUBLIKY VÁCLAVA HAVLA K OBĚMA KOMORÁM PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY

Dvořákova síň, Rudolfinum, 9. prosince 1997

Paní senátorky a páni senátoři,
paní poslankyně a páni poslanci,
vážená vládo,

s určitou mírou zjednodušení lze říct, že život naší společnosti – tak jako ostatně život jakékoli společnosti v jakýchkoli poměrech – má dvě tváře, byt samozřejmě jedna tak či onak prosvítá z té druhé.

První tvář tvoří to, čemu se lidé hlavně věnují: chodí do práce, která se jim více či méně daří, soukromě podnikají, žení se či se rozvádějí, plodí či neplodí děti, různě se sdružují, cestují do ciziny na dovolenou, čtou knihy nebo sledují televizi, a jsou-li mladší než většina z nás, navštěvují diskotéky. Myslím, že – navzdory všemu – je tento každodenní život nepoměrně lepší a pestřejší než v dobách, kdy se téměř nic nesmělo a skoro každý se bál říct nahlas, co si myslí.

Život naší společnosti však má i svou druhou tvář, která by se dala snad nazvat poměrem občanů k vlastnímu státu, ke společenskému systému, k atmosféře

veřejného života, k politice. Zdá se mi, že je naší povinností zabývat se především touto druhou tváří, zkoumat, proč je dnes tak zachmuřená, a přemýšlet o tom, jak ji co nejdřív aspoň trochu rozjasnit.

Tato tvář má totiž opravdu velmi pochmurný výraz. Mnoho lidí – a potvrzují to koneckonců i průzkumy veřejného mínění – je obecnými společenskými poměry v naší zemi zneklidněno, zklamáno, nebo dokonce znechuceno; mnoho lidí si myslí, že – demokracie nedemokracie – opět jsou u moci lidé nedůvěryhodní, kterým jde víc o vlastní prospěch než o zájem obecný; mnoho lidí je přesvědčeno, že poctiví podnikatelé jsou na tom špatně, zatímco podvodní zbohatlíci mají zelenou; převládá přesvědčení, že se v této zemi vyplácí lhát i krást, že mnozí politici i státní úředníci jsou úplatní a že politické strany – ač všechny bez rozdílu krásně mluví o svých čestných úmyslech – jsou tajně manipulovány podezřelými finančními skupinami; mnoho lidí se diví, proč po osmi letech budování tržní ekonomiky je na tom naše hospodářství nevalně, takže vláda musí narychlo balit různé úsporné balíčky, proč se dusíme ve smogu, když se údajně tolik dává na ekologické účely, proč musí růst ceny všeho, včetně nájmu a energie, aniž přiměřeně k tomu rostou důchody či jiné sociální platby, proč se musíme bát chodit v noci centry našich měst, proč se nestaví téměř nic jiného než banky, hotely a vily pro bohaté, a tak dále a tak dále a tak dále. Stále víc lidí je zkrátka celkově znechuceno politikou, kterou činí pochopitelně a právem za tyto všechny nedobré věci odpovědnu, a my všichni, bez ohledu na to, že si nás svobodně zvolili, se jim stáváme podezřelí, ne-li přímo protivní.

Nebojte se, nepokusím se tu o nějakou obsáhlou sociologickou analýzu těchto varovných skutečností. Zmíním se pouze o jejich dvou příčinách či dvou souborech příčin.

První příčinu bych nazval „historickou“: Jde o českou variantu úkazu, který v různé míře a podobě potkal všechny země, které se zbavily komunismu. Tento úkaz by se dal nazvat postkomunistickým marasmem. Že něco takového přijde, musel vědět každý soudný člověk. Málokdo z nás ale předvídal, jak hluboké, vážné a dlouhodobé to bude. S komunismem se totiž ze dne na den zhroutila i po desetiletí udržovaná struktura životních hodnot a s ní pochopitelně i způsob života z této struktury vyrůstající. Skončil „čas jistot“, sice malých, tupých a veskrze pro společnost sebevražedných, ale přesto jistot, a byl náhle vystřídán čas svobody, která se mnohým musela zdát po předchozích zkušenostech bezbřehá, a tudíž ke všemu svádějící. S touto svobodou pochopitelně nastal i čas úplně nových nároků na individuální odpovědnost. Odpovědnost, která se mnohým zdá být k neunesení. Nejednou

jsem tento zvláštní stav přirovnal k postvězeňské psychóze, kdy člověk zvyklý žít po léta v úzkém koridoru detailně vypracovaných pravidel se náhle ocitne na podivném prostranství svobody, které v něm nutně vyvolává pocit, že je na něm vše dovoleno, a které ho zároveň zavalí nesmírnou tíhou nutnosti od rána do večera činit jakási rozhodnutí a odpovídat za ně. Pevně věřím a doufám, že mladí lidé, kteří vyrůstali už po pádu komunismu, nejsou tímto strašným syndromem postkomunismu zasaženi, a těším se na dobu, kdy věci veřejné převezmou oni do svých rukou. Zatím je však ve svých rukách nemají a nám nezbyvá, než se znovu a znovu divit, jak dlouho trvá adaptace společnosti na nové a samozřejmě přirozenější podmínky života a jak hluboce totalitní éra zasáhla naše duše.

Bylo by ovšem velmi nepoctivé, kdybychom všechno sváděli – způsobem, který tak dobře znali marxisté – jen na jakési slepé historické zákonitosti. Neméně důležitou roli, ne-li v jistém smyslu ještě důležitější, hraje druhý soubor příčin, o němž bych se tu rád zmínil. Jde o to, co jsme si způsobili my sami. Říkám-li my, mám tím na mysli celou polistopadovou politickou reprezentaci, ale především politickou reprezentaci samostatné České republiky, tedy nás všechny, kteří máme vliv na osud naší země v posledních pěti letech. Záměrně přitom nerozlišuji a nechci rozlišovat jedny od druhých podle stupně odpovědnosti či zavinění, byť je jasné, že někdo za to může víc a někdo méně. Ale o to teď přece nejde. Oč jde, je aspoň telegraficky vlastní chyby pojmenovat.

Zdá se mi, že naší hlavní chybou byla pýcha. Díky tomu, že transformační procesy u nás od listopadu probíhaly víceméně kontinuálně a nebyly neblaze poznamenány velkými politickými změnami, byli jsme vskutku v lecčems dál než jiní – anebo aspoň zprvu se zdálo, že tomu tak je. A to nám zřejmě příliš stouplo do hlavy. Chovali jsme se jako primusové, premianti či rozmazlení jedináčci, kteří mají právo se povyšovat nad jiné a všechny poučovat. Tato pýcha byla prazvláštním způsobem kombinována s jakýmsi maloměstáckým provincionalismem či téměř zápecnictvím. Rozbili jsme například úzkou politickou spolupráci s našimi nejbližšími sousedy – mám na mysli to, co se nazývalo Visegrád – , protože jsme se cítili být lepší než oni. Dnes, kdy jsme společně s nimi vyzváni k tomu, abychom přistoupili k integračním evropským seskupením, a kdy jsou naopak oni v lecčems dál než my, musíme tuto spolupráci horko těžko obnovovat. Mnozí z nás se posmívali všem, kteří hovořili o globální odpovědnosti, již nese v dnešním civilizačně propojeném světě každý, a tvrdili, že nám jako maličké zemi přísluší zabývat se jen našimi maličkými českými problémy. Dnes musíme horko těžko přesvědčovat vlastní občany o tom, že se nám jakýchkoli bezpečnostních záruk dostane jen tehdy, budeme-li sami připraveni nést svůj díl odpovědnosti za

Evropu i za svět, a Severoatlantickou aliancí o tom, že si to uvědomujeme. Byli jsme zemí fascinovanou svými makroekonomickými ukazateli, kterou nezajímalo, že tyto ukazatele dříve či později ukáží i to, co je za hranicemi makroekonomického či technokratického pojetí světa: totiž že jsou věci, jejichž váhu či význam sice žádný účetní nespočítá, ale které vytvářejí jediné myslitelné prostředí jakéhokoli ekonomického rozvoje: pravidla hry, právní stát, mravní řád, z něhož každý systém pravidel vyrůstá a bez něhož žádný nemůže fungovat, klima společenského soužití. Proklamovaný ideál úspěchu a zisku byl zesměšněn, protože jsme dopustili, aby tu vznikl stav, v němž se nejúspěšnějšími stávají ti nejmorálnější a největší zisk mají nepotřebatelní zloději. Pod hávem liberalismu bez přívlastků, pro nějž bylo kdeco zločinně levicové, se paradoxně skrývala marxistická poučka o základně a nadstavbě: morálka, slušnost, pokora před řádem přírody, solidarita, myšlenka na ty, kteří přijdou po nás, úcta k právu, kultura vztahů mezi lidmi – to všechno a mnoho podobných věcí bylo posláno do nadstavby jakožto lehce posmívané sféry takzvaného „koření života“, aby se posléze ukázalo, že už není co kořenit: základna je protunelována. Je protunelována proto, že se nerozvíjela – ateisté mezi vámi mi prominou – v přísném klimatu božích přikázání. Opojení svou mocí a svými úspěchy a staronově okouzlení tím, jak skvělým nástupištem ke kariéře je politická strana, začali mnozí – v prostředí tak lehkovážně beroucím zákon – mhouřit oči nad tím či oním, až se domhouřili ke skandálům, problematizujícím sám náš největší důvod k pýše, totiž naši privatizaci. Člověk je tvor společenský, potřebuje se nejrůznějším způsobem sdružovat a podílet se, byť jen ve svém mikrosvětě, na správě veřejných věcí a péči o obecný prospěch. I na to se jaksi zapomnělo: řeklo se „občan a stát“, díky čemuž byl občan uvržen do beznadějně samoty, a aby mu tam nebylo smutno, a taky proto, že se to hodí, řeklo se občas ještě slovo rodina. Jinak nic a pusto, takže nakonec jediné, co tu mezi občanem a státem zbylo, byla strana s velkým S. Přičemž nutné zlo samosprávy bylo vecpáno – nebo přesněji: bylo cpáno – rovněž do stranického chomoutu. Naštěstí se tam úplně vecpat nenechalo, díky čemuž to je dnes jedna z nejlépe fungujících složek státu. A stát jako takový? Prý má být malý, ale silný. Obávám se, že je tomu přesně naopak: je velký a slabý. Zřejmě proto, že jsme měli málo odvahy utkat se s jeho zděděnou podobou.

Dámy a pánové,

mohl bych pokračovat ještě dlouho, ale důvodem, proč jsem před vás dnes předstoupil, není posedlá potřeba lamentovat, masochisticky si rozdírat rány, dělat chytrého po bitvě a podporovat nakonec veskrze bludný dojem, že jsme všechno prohráli a ničeho nedosáhli. Předstoupil jsem před vás z jiného

důvodu: abych se aspoň stručně zamyslel nad tím, co je před námi a co máme dělat, aby se i ta tvář našeho společného života, která je dnes právem tak zachmuřená, aspoň trochu projasnila.

Dovolíte-li, budu – jako pořádkumilovný člověk – své poznámky číslovat. Předem přitom ohlašuji, že jich bude deset.

1) Z toho, co jsem řekl úvodem, je snad zřejmé, který z četných úkolů, jež jsou před námi, vnímám jako nejdůležitější. Zdá se mi, že vláda – ať už bude tvořena kýmkoliv – stejně jako vy, senátoři a poslanci, stejně jako vůbec celá politická reprezentace naší země a vůbec všichni veřejně činní lidé by měli jasně říct našim spoluobčanům, že jakékoli dobré lidské soužití i jakákoli prosperita jsou myslitelné jen tehdy, budou-li panovat v různých oblastech života jasná, dobrá a všem srozumitelná pravidla a budou-li tato pravidla obecně respektována. Respekt k nim lze zajisté posílit rychlým a přísným trestáním jejich porušování, nicméně to je a vždycky bude jen posila takřkajíc pomocná. Hlavní je, aby tento respekt zdomácněl v lidských myslích do té míry, že pro každého bude ctí, plní-li zákon, a nikoli, že ho porušuje či obchází. Jinými slovy: bez všestranné kultivace mravního řádu, který jediný může být zdrojem respektu k pravidlům lidského soužití, a tím i tmelem našeho občanského společenství, nemáme šanci na klid, stabilitu, spokojenost a prosperitu. Dnes víc než kdykoli dosud jsem přesvědčen, že my všichni, kteří máme vliv na dění v této zemi, musíme tento princip přijmout za svůj a pokoušet se ho denně promítat do své politické práce. Úkolem občanů a médií je, aby bedlivě sledovali, zda to skutečně děláme, a pakliže zjistí, že nikoliv, aby využili všech možností, které nabízí demokratický politický systém, k tomu, aby nás vystřídali někým lepším.

2) Duchem spravedlnosti a slušnosti, jak vyplývá z tohoto mravního řádu, musí být pak prodchnut celý systém technických pravidel upravujících naše soužití, tedy náš právní řád. V tom máte nezastupitelnou úlohu vy, členové našeho Parlamentu, kteří přijímáte zákony pro všechny občany závazné. Náš právní systém – mimo jiné proto, že v něm probíhá bezprecedentní transformace – je dnes nesmírně složitý a těžko průhledný. Málokdo ví, kolik zákonů vlastně platí, kolikrát byly novelizovány jako takové či jinými zákony a které obecně závazné právní předpisy na ně navazují. Stále užší výseky práva vyžadují vlastní experty a bez právníka či několika právních specialistů se dnes už mnozí z nás neobejdou. Jsem hluboce přesvědčen, že čím přehlednější, průhlednější a občanům srozumitelnější bude náš právní systém, tím větší bude naděje, že bude respektován. Přimlouvám se proto, abyste mimo průběžného přijímání nových zákonů či jejich novel věnovali zvýšenou

pozornost i celkovému vnášení pořádku do našeho právního systému a jeho postupnému zjednodušování a zpřehledňování.

3) Nervovou sítí státu je systém samosprávy a státní správy. Považuji za velký a zásadní úkol nadcházející doby urychleně začít s reformou tohoto systému. Naše země velmi utrpěla tím, že tato reforma byla tolik let odkládána. První zákon, který k ní otevírá cestu, totiž ústavní zákon o krajích, jste přijali teprve v nedávných dnech. Teď bude nutné přijmout celou sérii dalších zákonů, na tento ústavní zákon navazujících, jakož i zákon o státní službě, který nám podle mne začíná až katastrofálně chybět. Proč je reforma celé veřejné správy tak nutná? Z mnoha různých důvodů, které nebyly, obávám se, nikdy naší veřejnosti dost jasně a srozumitelně vysvětleny. Za důležité proto považuji nejen přijmout v dohledné době příslušné zákony a udělat vše, co z nich bude vyplývat, ale zahájit vysvětlovací kampaň, která ozřejmí občanům, proč je důležité, aby mnohé kompetence státu přešly do rukou samosprávy, proč je důležité, aby o některých základních věcech překračujících svým významem rámec obce či okresu rozhodovalo krajské zastupitelstvo, a proč by leccjaké instituce, dosud spravované pražskými ministerskými úředníky, měly být spravovány kraji. Považuji za absurdní, že budujeme tržní ekonomiku, ale zároveň mnohým z nás nevadí, že celé velké oblasti společenského života, jako například právě státní správa, nesou jednoznačná mateřská znamení komunistického způsobu vládnutí nad občany, včetně jejich vysokého stupně politizace. Není pravda, že po reformě veřejné správy bude víc úředníků a víc úřadů. Jestli to někdo trestuhodně nezkaží, mělo by tomu být právě naopak.

4) Evropa má dnes před sebou šanci, kterou neměla po celou dobu své dlouhé a bohaté historie. Totiž šanci, že její vnitřní uspořádání jakožto politické entity, která vždycky celistvou a svým způsobem nedělitelnou entitou byla, nebude vyplývat z diktátu velkých a mocných či z jejich domluvy za zády ostatních, ale že bude založeno na vskutku rovnoprávné a svobodné spolupráci všech, spolupráci vyrůstající ze společně sdílených demokratických hodnot. Je správné, že páteří české zahraniční politiky je orientace na evropské integrované struktury. Jako malá země v samotném centru Evropy, která vždycky byla křižovatkou nejrůznějších geopolitických zájmů, máme poprvé naději, že budeme v evropském politickém prostředí opravdu pevně a bezpečně zakotveni. Touto naší kotvou bude především naše budoucí členství v Evropské unii, ale v nemenší míře i naše budoucí členství v Severoatlantické alianci. Mírovou a spolupracující Evropu si totiž nelze představit bez určitého systému její kolektivní obrany a jedinou institucí, která je dnes schopna tuto obranu zprostředkovávat, je NATO. Rozšiřování této aliance spojené samozřejmě i s její transformací je proto

přímo existenční podmínkou úspěšné politické integrace Evropy. Nepochybují o tom, že rozhodující část české politické reprezentace si tyto věci dobře uvědomuje a ví, že to je právě ona, která má historickou čest, že může svými kroky zajišťovat klidný a spokojený život mnoha generací, které přijdou po ní. O to smutnější je, že jsme dodnes zřejmě nedokázali tyto věci vysvětlit dost přesvědčivě našim spoluobčanům. Možná to byla opět ta nešťastná orientace na pouhou ekonomiku, která zatlačila do pozadí tak zásadní témata, jakým je bezpečnost státu, tedy něco, bez čeho nemůže žádná ekonomika vzkvétat, ba možná vůbec existovat. Velkým úkolem nejen české zahraniční politiky, respektive příslušného ministerstva, ale celé české politické reprezentace je nejen zintenzivnit všechny práce směřující k našemu přijetí do Evropské unie a do NATO, ale především jasně vyložit všem našim spoluobčanům historický smysl, který toto úsilí má. Česká republika existuje pět let a má naději, že během dalších pěti let bude už pevnou součástí integrované demokratické Evropy. Byla by nekonečná vina nás všech, kdybychom tuto naději promarnili. Nechceme-li ji ovšem promarnit, pak musíme – opět! – začít u svých duší. Mám tím na mysli nutnost vyhlásit nemilosrdný boj českému provincionalismu, izolacionismu a egoismu, všem iluzím o jakési lišácké neutralitě, své tradiční krátkozrakosti, jakož i všem typům českého šovinismu. Kdo v dnešní době odmítá vzít na sebe svůj díl odpovědnosti za osud svého kontinentu a světa jako celku, ten podepisuje ortel smrti nejen nad svým kontinentem a světem, ale především sám nad sebou.

5) Myslím, že nemusím na pozadí toho, co jsem právě řekl, zvláště zdůrazňovat, jak důležité je upřít dnes svou pozornost k naší armádě. Všechny zákony týkající se naší bezpečnosti, obrany a vojenské služby, které je nejvyšší čas přijmout, nebudou nikdy v dobré podobě přijaty, nechá-li se všechno jen na příslušném resortním ministrovi. Je to úkol pro nás všechny, pro celou politickou reprezentaci země. Totéž platí o restrukturalizaci armády, o její personální kultivaci, o jejím přezbrojení, o její hospodárnosti. A totéž platí samozřejmě o systematickém posilování autority naší armády ve společnosti. Víceméně totéž, co říkám o armádě, bych mohl říct o ostatních bezpečnostních nástrojích státu. Chceme-li, aby v naší zemi klesala kriminalita, pak nesmíme boj s ní delegovat pouze na policejního prezidenta nebo ministra vnitra. Je to věc nás všech. Nepochopíme-li to, nemáme právo se nazývat politiky.

6) Jak je tomu vlastně s naší ekonomikou? Proč máme najednou těžkosti právě my, kteří jsme se cítili být nebo kteří jsme skutečně byli příkladem pro ostatní v rychlosti ekonomické transformace? Proč naše ekonomika dnes roste pomaleji, než například ekonomika polská? Nesdílím názor některých z vás, že celá transformace byla špatně založena, špatně koncipována a špatně

vedena. Spíš bych řekl, že naším problémem je pravý opak: tato transformace se zastavila v půli cesty, což je možná to nejhorší, co ji mohlo potkat. Kdeco je sice formálně privatizováno, ale co má vlastně jasného a konkrétního vlastníka, který by se plně věnoval zvyšování efektivity a dlouhodobým výhledům svého podniku? Není výjimkou, že navštívím podnik, jehož vedení mi nedokáže říct, komu dotyčný podnik vlastně patří, natož jak vydává svému vlastníkovvi účet ze svého hospodaření. Jak je ale možno očekávat touženou restrukturalizaci podniků a celých odvětví, když je tak málo průhledných vlastníků a když tolik zástupců vlastníků chápe svůj úkol, poslání a závazek prostě jen jako příležitost převést svěřené peníze někam jinam a pak jít od toho? Velmi divná mi přitom připadá role, kterou často hrají naše banky: nepřímo vlastní podniky, které prodělávají, a čím víc prodělávají, tím víc jim půjčují. Malý podnikatel nezíská půl milionu na smysluplnou a konkrétní investici, zatímco jakýsi podivný pseudovelkopodnikatel získá klidně miliardový úvěr, aniž někdo pořádně prozkoumal, na co ho vlastně potřebuje. Právní rámec celé privatizace, jakož i kapitálového trhu, se začíná doladovat až dnes. Není to trochu pozdě? Museli jsme za rychlost své privatizace, rychlost zajisté vítanou a dobrou, skutečně zaplatit nakradenými miliardami nebo spíš desítkami miliard? Bylo-li to nutné, nechť to někdo jasně řekne. Nebylo-li to nutné a byl-li to jen následek lajdáckých pravidel hry, pak si i to jasně přiznejme. Proč mohlo například Maďarsko zprivatizovat obdobnou část své ekonomiky, aniž se tam tak masivně tunelovalo? A jak je tomu se státními podíly na vlastnictví podniků? Existuje tu jasná koncepce, co je do té míry strategické či pro celý stát tak vitálně významné, že si stát u toho musí zachovat svůj díl vlastnictví, a co lze dál bez rozpaků privatizovat? A pokud taková koncepce existuje, proč se to, co je určeno ještě k privatizaci, neprivatizuje? Víím, jak špatnou pověst u nás měla slova jako „koncepce“, „strategie“ či „průmyslová politika“. Do značné míry jsem to chápal: bylo přece třeba naučit podniky umění starat se o sebe a nespolečhat na stát. Jen si nejsem jist, zda se to s tím kultem nekoncepčnosti a nestrategie trochu nepřehnalo. Je totiž několik věcí, na které musí mít stát svůj názor a o nichž musí vědět, zda mu na nich záleží či nikoliv. Nemluvíím v tomto okamžiku pouze o celé rozpočtové sféře či o sféře veřejných zájmů či statků, jako je zdravotnictví, školství, kultura a podobně. Mluvíím přímo o hospodářství. Mluvíím o takových oblastech, jako je například bytová výstavba a trh s byty, jako je doprava, energetika a vůbec infrastrukturní sítě, mluvím o tom, co je tak říkajíc podložíím prosperující ekonomiky a prosperujícího státu. Nezdá se mi možné, aby právě v této sféře neměl stát svůj jasný názor, svou politiku a svou strategii. Máme ji však? Pokud ano, proč se o ní obecně víc neví? Pokud ji nemáme, proč na ní nepracujeme? Jinými slovy: je nejvyšší čas, aby naše ekonomická transformace nabrala nový dech a nový elán, aby konečně vstoupila do svého druhého dějství, aby politici provedli co nejdřív inventuru

všeho nedodělaného a co nejdřív řekli občanům, jak to hodlají dodělat. Jsem přesvědčen, že čím jasnější a srozumitelnější slovo v tomto směru z našich úst zazní, tím spíš se občané dočasně smíří s tou či onou další nutnou obětí. Za daného stavu, vyznačujícího se jakýmsi zvláštním a téměř mnohoznačným mlčením, je věru nepravděpodobné, že se při prvním dalším útoku na jejich standard, ať už bude mít podobu liberalizace cen nájemného či energií, nezbouří skutečně, a ne jen tak na oko, jak tomu bylo většinou dosud.

7) Před dvěma lety přijala Poslanecká sněmovna dlouho chystaný a dlouho očekávaný zákon o obecně prospěšných společnostech. Kdekdto se k tomu okamžiku upínal, kdekdto se na něj těšil, kdekdto – včetně mne – se z něho radoval. Doufali jsme, že mnohé rozpočtové a všechny příspěvkové organizace, tyto relikty komunismu, se začnou konečně transformovat do moderních neziskových subjektů, nesešňorovaných spoustou přihlouplých vyhlásek a předpisů, podstatně svobodnějších, a právě proto nepoměrně hospodárnějších a zároveň společensky užitečnějších. Těšil jsem se, že nejrůznější školy, nemocnice, sociální zařízení i kulturní instituce začnou získávat tento nový statut a postupně začnou přecházet na systém vícezdrojového financování. Tedy že se budou těšit nejen z příspěvku státu, obce či kraje, ale i z masivních příspěvků nejrůznějších právnických i fyzických osob, jimž budou s ohledem na tuto jejich bohuhulibou činnost postupně zvyšovány odpočitatelné částky daňových základů. Těšil jsem se, že přechod na tento způsob decentralizovaného přerozdělování bude pokrývat nejrozmanitější místní i regionální potřeby nekonečně pestřeji a vynalézavěji, než jak je toho schopen ministerský úředník v centru, a těšil jsem se rovněž, kolik peněz se ušetří tím, že nebudou muset putovat ze svého zdroje formou daně do státního rozpočtu a odtud prostřednictvím příslušného ministerstva a jeho rozpočtové kapitoly zpět do místa svého určení. Těšil jsem se, jak tento systém povznese sebevědomí občanů i podnikatelů, kteří všichni budou moci na vlastní oči vidět, jak se jejich peníze proměňují v konkrétní obecně prospěšnou věc. Těšil jsem se marně. Kolik obecně prospěšných společností za poslední dva roky vzniklo? Jedna? Dvě? A kolik rozpočtových či příspěvkových organizací se transformovalo do organizace neziskové? Neslyšel jsem ani o jediné. Někdo říká, že to nejde, protože by musel být přijat zvláštní transformační zákon. Někdo říká, že to jde podle platných privatizačních zákonů, ale že to nikdo nezkouší, protože všichni zjistili, že je přece jen pohodlnější žít ve starých dobrých socialistických poměrech, tím spíš, že žádné daňové zvýhodňování těch, kdo financují neziskový sektor, nenásledovalo. Ať tak či onak, vidím tu nesmírný dluh a velký úkol do budoucna. Věřím, že nesčetné zmatky, v nichž se potácí celá naše rozpočtová sféra či sféra veřejných statků, by mohly být podstatně menší, kdyby začínal fungovat neziskový

sektor způsobem aspoň trochu podobným tomu, který funguje ve vyspělých západních demokraciích.

8) V sociální politice byly provedeny četné reformy a chystají se další. Já osobně bych rád poznamenal k tomuto tématu jedinou věc: uvítal jsem, když vláda vtělila do svého programového prohlášení svůj úmysl oddělit postupně důchodový fond od státního rozpočtu. Tento systém se mi zdá být z různých důvodů podstatně lepší, věřím, že může být i finančně výhodnější, protože fondy mohou své peníze lépe zhodnocovat, přičemž považuji za samozřejmé, že na státní záruce za nárok občana na důchod se tím nic nezmění. Od chvíle, kdy vláda přednesla své programové prohlášení, nebylo o tomto tématu nic slyšet. Rád bych věřil, že to neznamená, že se na tento úmysl zapomnělo, ale naopak, že na celé věci sbor odborníků někde v tichosti intenzivně pracuje. I toto je jeden z úkolů, které jsou před námi.

9) Nikdo soudný nebude dosavadní vládu ani vládu předchozí obviňovat z toho, že v návrhu státního rozpočtu zapomněla na ekologii. Naopak: četné miliardy věnované na různá ekologická zařízení začínají přinášet své ovoce v podobě mírně se zlepšujících ukazatelů stavu ovzduší, půdy i vod. Přesto si nejsem pořád jist, zda se za těmito investicemi skrývá vskutku jasná koncepce. Totiž velmi jednoduchý princip, že nestačí čistit prostředí zašpiněným průmyslem, ale že je třeba budovat čistý průmysl. Což neznamená nic jiného, než tak či onak zvýhodňovat každého, kdo dokáže šetřit energií a kdo zavádí ekologicky neškodné technologie. Ano, necht' platí zákony trhu i v této oblasti. Necht' ale základním z těchto zákonů je zákon, že se vždycky víc vyplatí od začátku méně znečišťovat, než později čistit zašpiněný okolní svět anebo platit příslušné pokuty.

10) O kultuře mluvím nakonec nikoli proto, že bych ji považoval za nadstavbové kořeny života, ale z důvodu právě opačného: považuji ji za věc vůbec ze všeho nejdůležitější, která si proto zaslouhuje, aby byla zmíněna v samotném závěru mých poznámek. Nemám tu teď samozřejmě na mysli kulturu jen jako sféru lidských činností, jako je třeba péče o památky, výroba filmů či psaní básní. Mluvím tu o kultuře v nejširším slova smyslu. To znamená o kultuře lidských vztahů, lidského soužití, lidské práce, lidského podnikání, mluvím o kultuře veřejného a politického života, mluvím o naší obecné kulturnosti. Obávám se, že zde máme dluhy největší, a tudíž největší práce před sebou. Tato kultura v nejširším slova smyslu se totiž neměří počtem báječných rockových hvězd, které nás navštěvují, či krásou šatů světových návrhářů předváděných u nás světovými modelkami, ale něčím jiným. Například tím, co křičí skinheadi v hospodě U Zábanských, kolik bylo zlynčováno či zavražděno Romů, jak hrozně se někteří z našich spoluobčanů

chovají ke svým bližním jen proto, že mají jinou barvu pleti. Tuto nekulturnost v nejširším slova smyslu mají na svědomí asi opět oba soubory příčin neutěšeného stavu věcí obecných, o nichž jsem mluvil na začátku: je to typický projev postkomunistického stavu ducha a zároveň asi i důsledek malé péče, kterou jsme v posledních letech kultivaci tohoto stavu věnovali. Tedy znovu: není tomu tak, že by tu byla ekonomická základna, na jejímž rozkvětu se jaksi přizívuje kulturní nadstavba. Naopak: hospodářský rozkvět je přímo závislý na kulturnosti prostředí, v němž se dané hospodářství ocitá.

Dámy a pánové,
vážení přítomní,

když tu hovořím – a není to před členy Parlamentu zdaleka poprvé – o neziskovém sektoru, o reformě veřejné správy a o podobných věcech, pak hovořím, jak zajisté víte, o tom, co se nazývá občanskou společností. To znamená o společnosti, které je systematicky otevírán prostor k co nejpestřejší sebestrukturaci a co nejpestřejší účasti na veřejném životě. Občanská společnost v tomto smyslu má v zásadě dvojitý význam: za prvé umožňuje lidské bytosti, aby byla sama sebou ve všech svých dimenzích, tedy i jako tvor společenský, který chce být tisícovým způsobem účasten na životě komunity, v níž žije, za druhé působí jako skutečná záruka politické stability. Platí totiž, že čím jsou rozvinutější všechny organismy, instituce i nástroje občanské společnosti, tím je tato společnost odolnější proti nejružnějším politickým vichřicím či zvrátům. Nebylo náhodou, že nejbrutálnější útok vedl komunismus právě proti občanské společnosti: dobře totiž věděl, že jeho největším nepřítelem není ten či onen nekomunistický politik, ale otevřená a odzdlou se svéprávně strukturující, a tudíž velmi těžko zmanipulovatelná společnost.

Naše země, jak známo, dnes prožívá politickou krizi. V této krizi jde – z hlediska demokratických poměrů – o celkem banální příhodu, totiž o demisi vlády. S takovými příhodami demokratický systém samozřejmě počítá a ví, jak z nich ven.

Tatáž krize se však mnohým jeví téměř jako kolaps režimu, demokracie, či dokonce konec světa. To je podle mého názoru možné mimo jiné proto, že jsme nevytvořili aspoň základy skutečně rozvinuté občanské společnosti, která žije na tisíci různých rovinách a vůbec se tedy nemusí cítit existenčně závislá na té či oné vládě nebo té či oné politické straně.

Zazlívám-li něco těm, kteří dnes odstupují, pak daleko víc, než ty či oni konkrétní prohřešky, celkově apatický, ba přímo nepřátelský vztah ke všemu,

co by mohlo jen vzdáleně občanskou společnost připomínat či tvořit. Tento apatický vztah je totiž přesně tím, co je v posledku odpovědno za to, že tak banální demokratická příhoda, jakou je pád jedné vlády, se jeví jako málem antické drama a do jisté míry se dokonce takovým dramatem stává: mnoho lidí má docela pochopitelný pocit, že stojí tváří v tvář krachu určité koncepce státu, určitého pohledu na svět, určitého souboru ideálů.

Jakkoli to, co prožíváme, je nepříjemné, stresující a v mnoha ohledech nebezpečné, může to být zároveň velmi poučné a k mnohému dobré: může to totiž vyvolat katarzi, tedy přesně to, v co antické drama vždy ústilo. To znamená pocit hluboké očisty a vykoupení. Pocit znovuzrozené naděje. Pocit osvobození.

Pakliže nás dnešní krize donutí se vši vážností se znovu zamyslet nad charakterem našeho státu, nad jeho ideou, nad jeho identitou a výsledek takového zamýšlení promítnout do vlastní práce, nebyla ta krize vůbec zbytečná a všechny ztráty, které přinesla, mohou být mnohonásobně vyváženy.

O identitě státu či národa či společnosti se mluví často a ne jeden odpůrce evropské integrace se národní identitou ohání a z její ztráty strachuje. Domnívám se, že většina těch, kdo takto mluví, podvědomě vnímá identitu jako jakousi osudovou danost, jako cosi genetického, málem jako identitu krve, tedy jako něco, na co nemáme vliv. Myslím, že to je veskrze zvrácené pojetí identity. Identita je především určitý výkon, určité dílo, určitý čin. Identita není mimo odpovědnost, ale je naopak jejím výrazem.

Bude-li nám naše dnešní krize výzvou k činům, které nově naplní naši identitu, pak nemáme důvod jí litovat. Zkusme ji proto pochopit jako lekci či školu, jako zkoušku, jako apel, který možná přišel v pravou chvíli, aby nás varoval před naší vlastní pýchou a ušetřil něčeho podstatně horšího.

